

80 de ani de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial (1939 - 2019)

Dan PRODAN,

**ÎNCEPUTUL CELEI DE-A DOUA CONFLAGRAȚII MONDIALE
(SEPTEMBRIE – DECEMBRIE 1939) ÎN *JURNALUL* LUI N. IORGA**

Cuvinte-cheie: 1939, N. Iorga, Jurnal, 80 de ani, începutul celui de-al Doilea Război Mondial, principalele evenimente, actori politici, analiză critică, interesele României, atitudine patriotică.

Gh.I. Florescu, unul din exigenții memorialisticii lui N. Iorga, a concluzionat, printre altele, că "Subiectele reținute de N. Iorga în *Memoriile* sale sunt foarte diverse, chiar și atunci când au în vedere aceeași tematică - viața politică din România -, întrucât ele ne restituie o realitate complexă, nu-și propun să divagheze pe marginea acelorăși supoziții temporare și prestabilite. Notația jurnalieră a lui N. Iorga are o specificitate distinctă, decupând momentul, cu gândul la ce va urma, la o pildă, o luare-aminte ori o întrebare. Tonul general al însemnărilor și temperatura lor sunt caracteristice ale imediatului sau, câteodată, ale urgenței, dar, în egală măsură sau îndeosebi, și ale viitorului, pentru a nu se pierde prospețimea și perenitatea reacției autentice, prin obișnuita deformare temporală și prin îndepărtarea de momentul impulsului inițial. Mesajul acestor decupaje pilduitoare nu era legat numaidecât de o dată anume și nu-și propunea a ebrui o faptă sau un eveniment, ci a identifica o stare de spirit, care se va repercuta asupra viitorului. Frustețea notelor este una specifică observatorului rutinat și perspicace, dar și capabil să se mire și să discearnă, cu competență, identificând esențialul, cu adevărurile sale imanente, actuale, dar și sugestiile privitoare la viitor. Aspectul frazei nu este unul obișnuit prescripției, ci întrebării posibile, chiar dacă notația incumba și un gând estimativ"¹.

În *Jurnalul*² său al anilor 1938 - 1940, produs istorico - literar situat între consemnări cronologice și memorii explicative - justificative³, N. Iorga a prezentat

¹ Gh.I. Florescu, "Memoriile lui N. Iorga, între *aide-mémoire* și document", III, în *AMS*, XII, 2013, Botoșani, p. 291.

² N. Iorga, *Jurnalul ultimilor ani 1938 - 1940. Inedit*, ediție îngrijită, introducere și note de Andrei Pippidi, Editura Humanitas, București, 2019, 367 p. Acest *Jurnal* continuă vol. I - VII ale seriei N. Iorga, *Memorii*, ediția a II-a, Editura Paul Editions, București, 2018, structurate astfel: vol. I: 1917 - 1918. *Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, 2018, 272 p.; vol. II: 1918 - 1920. *Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, 2018, 272 p.; vol. III: 1920 - 1922. *Tristețea și sfârșitul unei domnii*, 2018, 255 p.; vol. IV: 1922 - 1925. *Încoronarea și boala regelui*, 2018, 192 p.; vol. V: 1925 - 1930. *Agonia regală și regență*, 2018, 287 p.; vol. VI: 1930 - 1932. *Încercarea guvernării peste parte*, 2018, 288 p.; vol. VII: 1932 - 1938. *Sinuciderea partidelor*, 2018, 302 p.

principalele evenimente și actorii importanți ai începutului celui de-al Doilea Război Mondial, lunile august - decembrie 1939. Om politic important, președinte de partid, fost prim-ministru, deputat, senator, consilier regal, convocat la Consiliile de Coroană consultative, N. Iorga s-a aflat în centrul regal de putere, unde s-au adoptat decizii capitale referitoare la politica externă a României în primele patru luni ale celei de-a doua conflagrații mondiale, de la izbucnirea căreia s-au împlinit opt decenii.

Întreaga vară a anului 1939 a fost un joc de teatru între declarații pompoase de menținere a păcii și acțiuni intense, subversive, agresive, pentru declanșarea unui război european, întreprinse de țările membre ale celor două tabere antagonice. Astfel, între 20 - 26 august 1939, Iorga a consemnat: *"Isprăvile lui Hitler, care cere Danzigul, culoarul, adăugându-se programul italian corespunzător, și încheie un pact de neagresiune cu rușii, care și-au bătut joc de diplomați și de generali anglo-francesi"*⁴. În presa românească pro-germană a vremii au început deja să fie publicate articole de glorificare a personalității dictatorului german⁵.

În ciuda unor ultime *"speranțe de pace, determinate de intervențiile Papei, lui Roosevelt, regelui Belgiei și reginei Olandei, a lui Mussolini"*⁶, Hitler a atacat Polonia. *"După noi eforturi, Anglia și Franța sunt atrase în luptă"*⁷, iar apărarea poloneză se prăbușea succesiv. La Consiliul de Coroană întrunit la 6 septembrie 1939 la București, de către regele Carol II, pentru a analiza problema războiului recent izbucnit și a stabili poziția României în conflagrația europeană, Iorga a precizat că atitudinea românilor era impusă de evoluțiile externe continentale și de interesele superioare naționale: neutralitate onestă, echidistantă, realistă. La viitorul congres de pace de la sfârșitul războiului, delegația diplomatică românească va trebui să participe obligatoriu, pentru a promova interesele naționale și a proteja fruntariile țării. O înțelegere cu Italia ar echilibra balanța puterilor la Dunărea inferioară⁸.

Marele istoric român, francofil convins și francofon redutabil, a dezvoltat o colaborare diplomatică eficientă cu ambasadorul francez în România Adrien Thierry, cu care a avut diverse schimburi de informații și de idei referitoare la posibilele evoluții militare ale conflictului european în toamna anului 1939⁹. Pe de altă parte, ministrul elvețian în România, René de Weck, i-a declarat lui Iorga că neutralitatea românească nu va avea viitor, o armată națională puternică trebuie să apere hotarele țării¹⁰.

³ Gh.I. Florescu, *"Memoriile lui N. Iorga, între aide-mémoire și document"*, I, în AMS, X, 2011, Botoșani, pp. 237 - 262; II, în AMS, XI, 2012, Botoșani, pp. 301 - 324; III, în AMS, XII, 2013, Botoșani, pp. 273 - 294. Vezi o valorificare tematică a *Jurnalului* la Ana - Maria Șchiopu, "1940. Sfârșitul României Mari, sfârșitul lui Nicolae Iorga", în *Historia*, an XIX, nr. 214, noiembrie 2019, București, pp. 60 - 66.

⁴ N. Iorga, *Jurnalul ultimilor ani 1938 - 1940. Inedit*, p. 189.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 190.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 192 - 193.

⁹ *Ibidem*, p. 195.

¹⁰ *Ibidem*, p. 196.

Pe frontul germano - polon, armatele hitleriste înaintau în interiorul Poloniei, capitala Varșovia se pregătea de rezistență (9 septembrie 1939), iar guvernul polonez s-a retras către Est, la 30 de km. de granița cu Rusia stalinistă¹¹. Peste o săptămână, la 15 septembrie 1939, Iorga a notat cu tristețe și resemnare că s-a produs "marele dezastru al polonilor, zdrobiți de atacul fulgerător al germanilor. Se ieau măsuri pentru a găzdui pe ambasadorii în fugă și capii autorităților, desarmându-se și cantonându-se soldații, cu oprirea trecerii altor elemente decât copiii și răniții. Tezaurul a trecut, - observasem că a-l reține e o călcare a neutralității"¹².

La 17 septembrie 1939, ca rezultat al articolului 2 secret¹³ al Pactului Ribbentrop - Molotov, semnat în grabă cu 3 săptămâni înainte, Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin au realizat a patra împărțire a Poloniei din ultimii 144 de ani: naziștii au ocupat Vestul iar comuniștii au anexat estul țării martirizate¹⁴. La 28 septembrie 1939 Varșovia a capitulat în fața armatelor germane, iar "Germanii și rușii și-au rezervat exclusiv soarta Poloniei, delimitând hotarele «imperialismului» lor"¹⁵.

Într-o discuție cu noul prim-ministru de la 28 septembrie 1939, Constantin Argetoianu, Iorga i-a precizat că situația internă și externă a țării nu era atât de grea pe cât au prezentat-o alarmiștii, parțial informați, din țară și din Europa. Cei doi interlocutori au fost de acord că rolul politico - militar - diplomatic al Rusiei staliniste era în creștere pe continent, iar Germania trebuia să țină cont de această ascensiune. Pactul Ribbentrop - Molotov era o puternică dovadă în acest sens. Iorga și Argetoianu bănuiau că amintitul pact avea articole secrete, care împărțeau Centrul Europei în sfere de influență germană și sovietică, identificabile în evoluția războiului germano - polon și în noua configurație geo-teritorială și militar - politică după înfrângerea Poloniei. De asemenea, a crescut rolul Turciei în marea Neagră și în zona Strâmtoarelor, iar Argetoianu spera, în acord cu Iorga, că tânăra republică turcă va fi în continuare "loială" intereselor geo - politico - strategice ale Înțelegerii Balcanice¹⁶.

De altfel, și fostul prim-ministru Armand Călinescu, ucis de legionari la 21 septembrie 1939, a presupus, realist, că Pactul germano - sovietic avea articole secrete, căci a notat în jurnalul său că "situația [este] foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și a României?"¹⁷.

N. Iorga a fost preocupat, în măsura în care a dispus de informații veridice, și de soarta polonezilor refugiați în România în septembrie 1939: oamenii politici, militari, civili cu familiile lor. Relativă acalmie internă în Polonia germano - sovietică¹⁸.

¹¹ *Ibidem*, p. 197.

¹² *Ibidem*, pp. 198 - 199.

¹³ Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop - Molotov*, Editura Danubius, București, 1991, p. 110; Homer Radu, Petru - Ioan Orha, *Documente din istoria românilor*, București, 1996, p. 468.

¹⁴ N. Iorga, *Jurnalul ultimilor ani 1938 - 1940. Inedit*, p. 199.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 202 - 203.

¹⁶ *Ibidem*, p. 204.

¹⁷ Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916 - 1939*, ediție de Al. Gh. Savu, București, 1990, p. 295.

¹⁸ N. Iorga, *Jurnalul ultimilor ani 1938 - 1940. Inedit*, p. 205.

După încetarea luptelor și ocuparea completă a Poloniei interbelice de către germano - sovietici, A. Hitler a rostit un discurs pompos și agresiv, în care oferea pacea franco - englezilor în Europa Centrală, în anumite condiții: nu pretindea Alsacia - Lorena de la primii, dorea însă prietenia insularilor¹⁹.

Pe Iorga l-a preocupat viitorul politic - militar - teritorial - administrativ al Poloniei ocupate de germani - sovietici, în condițiile în care dictatorul nazist ar accepta *"reconstituirea unei mici Polonii și dezarmarea până la o anumite limită"*²⁰. Discutând aceste aspecte cu istoricul polon Stanislaw Kót, venit din Polonia ocupată de sovietici în România, interlocutorii au fost de acord că *"(...) dacă de la germani se va putea dobândi o Polonie fără Danzig, Coridor și Poznanian, Rutenia polonă e pierdută"*²¹. Speranțe deșarte clădite pe o (altă) minciună a lui Hitler...

Prezența refugiaților poloni, militari și civili, urmare a neutralității binevoitoare românești din septembrie - octombrie 1939, începea să devină o problemă de ordine internă și siguranță națională românească. Bine informat, prin poziția sa oficială de consilier regal și membru important al Consiliului de Coroană, Iorga a descris atitudinea dușmănoasă și comportamentul uneori violent fizic și verbal al refugiaților poloni în România, în țara care le-a oferit ajutor imediat, adăpost vremelnic și traseu relativ sigur de evacuare în Franța, Anglia sau SUA, atunci când alte țări au refuzat să procedeze la fel²².

Oferta mincinoasă de pace europeană, după înfrângerea Poloniei, a lui Hitler a fost contra - ofertată de unii conducători europeni, amenințați de primejdia germană de la granițele lor. Războiul dintre Germania și alianța franco - engleză în vestul Europei era, în toamna - iarna 1939 - 1940, staționar, latent, *"ciudat"*, *"cu arma la picior"*. În această situație confuză, cu oferte irenice, mincinoase, și pregătiri belice accelerate, Iorga s-a întrebat retoric: *"Cum s-ar putea ajunge la înțelegerea pe care presa noastră cumpărată o predică entuziast?"*²³.

În Imperiul german al lui Hitler se produceau mișcări contestatate studențești și cetățenești, reprimare violent de organele polițienești. O mișcare de rezistență anti - hitleristă a început să se organizeze în paralel cu atentatele la viața lui Hitler²⁴.

Pentru 23 noiembrie 1939 Iorga a notat în *Jurnal* o informație transmisă mediat de bizantinologul Vitalien Laurent, recent sosit de la Paris, prin asistentul Ion Coman. Părintele V. Laurent a susținut că la Paris neutralitatea României nu era înțeleasă prin interesul național românesc, în condițiile în care Germania trebuia învinsă. La viitoarea conferință a păcii, Anglia putea să solicite României să cedeze rușilor bolșevici o parte a Basarabiei, iar bulgarilor o parte din Dobrogea (Cadrilaterul). V. Laurent ar fi zâmbit ironic la explicația lui Iorga, realistă, pertinentă, că *"necesitatea ne-a impus neutralitatea"*²⁵.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, pp. 209 - 210.

²² *Ibidem*, pp. 211 - 212.

²³ *Ibidem*, pp. 216.

²⁴ *Ibidem*, pp. 216 - 217.

²⁵ *Ibidem*, p. 218.

În audiența la regele Carol II din după-amiaza de 23 noiembrie 1939, Iorga a reiterat suveranului explicația deja cunoscută, a neutralității românești în conflictul germano - polon și a explicat problema hotarelor României: cele cu Ungaria erau intangibile, cele cu Bulgaria puteau fi, în perspectivă, ușor modificate. România trebuie să fie pregătită pentru un viitor război cu Rusia stalinistă, cu cauze teritoriale - ideologice. Guvernul țării este alcătuit de "noi singuri", conform intereselor naționale românești, și nu la presiune sau comandă străină²⁶.

De la Paris marele istoric a aflat că englezii, în negocierile cu rușii staliști, au recunoscut împărțirea germano - sovietică a Poloniei și au aprobat ocuparea Basarabiei de către moscoviți²⁷. Adică aplicarea articolelor secrete ale Pactului Ribbentrop - Molotov, semnat la 23 august 1939! Situații, realități, amenințări pe care Iorga le-a explicat în scrisoarea din 25 noiembrie 1939 către Michel Lhéritier, secretarul Comitetului Internațional al Istoricilor²⁸.

Politica externă a noului guvern Gh. Tătărescu, instalat la 23 noiembrie 1939, susținut de regele Carol II și sprijinit de N. Iorga, era fermă în relațiile cu vecinii. Oricare ar ataca România, va primi o ripostă militară puternică²⁹. În dialogul cu noul prim-ministru, Iorga a identificat elemente conceptuale comune. Mici rectificări teritoriale la hotarele cu Bulgaria și Rusia comunistă, opoziție puternică la politica revizionistă ungară - horthystă³⁰. În ședința Senatului de la 29 noiembrie 1939, Iorga și-a exprimat simpatia față de Polonia ocupată și divizată din nou de statele totalitare vecine, față de alianța franco - engleză, a accentuat repulsia față de pretențiile teritoriale necavalerești și anacronice ale ungarilor³¹.

În *Jurnalul* său, Iorga a înserat diverse informații despre diferite zone ale Europei aflate în prezente / viitoare conflicte locale: Polonia ocupată³², Finlanda în legitim război de apărare națională împotriva sovieticilor³³, Basarabia răvniată de Stalin³⁴, Transilvania revendicată de ungari³⁵. Erau tot mai insistente și mai periculoase zvonurile despre pericolul rusesc-comunist la adresa României în general, a Basarabiei în special. Amenințată de Stalin, "care se gândește la Marea Neagră", se simțea și Turcia. Ea va ajuta România, în cazul atacului bolșevic asupra Basarabiei³⁶.

Evenimentele politico - diplomatice și militare s-au precipitat în Europa în decembrie 1939. Grigore Gafencu, ministrul român de Externe, gândea în perspectivă și se pregătea deja pentru conferința postbelică de pace, cerând sprijinul și colaborarea lui Iorga, care-i oferea ajutorul Institutului pentru studiul istoriei

²⁶ *Ibidem*, p. 219.

²⁷ *Ibidem*, pp. 221.

²⁸ *Ibidem*, p. 223.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, pp. 224; 229.

³¹ *Ibidem*, pp. 225 - 227. Vezi și caracterizarea cuvântării la Gh. Ionescu - Șișești, *Jurnal*, vol. I, București, 2014, p. 971.

³² N. Iorga, *Jurnalul ultimilor ani 1938 - 1940. Inedit*, p. 227.

³³ *Ibidem*, pp. 228 - 229, 230.

³⁴ *Ibidem*, p. 228.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, pp. 229 - 230.

universale³⁷. În același context, Gafencu a precizat că pretențiile teritoriale revizioniste ale vecinilor revanșarzi s-au radicalizat: ungurii revendicau tot Ardealul, fie ocupat direct de Budapesta, fie autonom sub influența lui M. Horthy. Bulgarii au întrerupt orice schimb de opinii cu românii referitor la Cadrilater. Vecinii sud-dunăreni se orientaseră ostentativ și pragmatic către Moscova. În Basarabia românească, conducătorii locali încercau atragerea țăranimii sărace prin promisiunea acordării unor suprafețe de pământ. În paralel, se încerca îndepărtarea elementelor turbulente din Chișinău, printr-un control eficient al capitalei în cazul atacului bolșevicilor asupra Basarabiei, pericol tot mai evident și mai conștientizat³⁸.

G. Ciano, ministrul de Externe al Italiei, a reconfirmat, într-un discurs din 15 decembrie 1939, alianța cu Germania și colaborarea deplină în problema poloneză, a promovat politica de prevenire a realizării blocului balcanic și de mediere a potențialelor diferende zonale, de prudență extremă față de rușii bolșevici în Europa Centrală. Iorga a descifrat corect, realist, interesele geo - strategice, politice, militare etc. ale Italiei în Europa carpato - dunăreano - balcanică, într-un schimb de idei cu ministrul Greciei la București. Interpretarea lui Iorga, profund cunoscător și prolific cercetător al trecutului românilor și balcanicilor, a fost corectă în perspectivă istorică, evenimentele tragice din iunie - septembrie 1940, când România Mare a suferit "*o dublă amputare*", dovedind vizionarismul predicției³⁹.

În acel orizont al interpretărilor despre evoluția celui de-al Doilea Război Mondial și al învingătorilor post-belici, generalul Radu Rosetti a prezis că Germania lui Hitler va fi învinsă și i se vor impune grele condiții de pace. Rusia stalinistă rămânea o dictatură imprezvizibilă în ecuația puterii și a sferelor de influență din Europa Centrală. "*De ce, s-a întrebat retoric Iorga, n-ar încerca Apusenii vechea metodă germană a strecurării pribegilor din străinătate?*"⁴⁰. Adică realizarea unui "*25 octombrie / 7 noiembrie 1917 invers*", o contra-lovitură de stat împotriva bolșevicilor roșii organizată de rușii alb-gardiști infiltrați din Europa occidentală la Moscova. Cu ei la conducerea Rusiei burgheze, amenințarea slavă asupra Basarabiei românești ar dispărea, prezicea marele istoric printre rândurile textului.

O armată franceză din Orient ar putea ajuta România în cazul unui atac din partea unui vecin revizionist. Dar corpul expediționar aliat era prea departe de granițele românești, iar o flotă de transport și o escadrilă de sute de avioane erau prea greu de armonizat pentru ca forța armată amintită să fie rapidă și eficientă pe Nistru, pe Crișuri - Mureș sau la Dunărea inferioară⁴¹.

Întorși de la Berlin pe 17 decembrie 1939, soții Caragea vorbeau despre intensificarea sentimentelor anti-războinice în rândul germanilor, în contextul scăderii nivelului general de trai; doar hitleriștii mai credeau în politica lor

³⁷ *Ibidem*, p. 234.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 235.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 235; 237.

expansionistă și în victoriile pe fronturi. Pe de altă parte, în capitala imperiului lui A. Hitler se vorbea despre o revoluție a comuniștilor radicali...⁴².

Pe frontul ruso - finlandez, armata bolșevică înainta către nordul Finlandei. Finicii erau în pericol. Un ziar danez, de unde Iorga a preluat informația, a transmis știrea despre "*bătălia pierdută la Koskamo*" de către finlandezi⁴³. Cauza dreaptă a finlandezilor, atacați de armata lui Stalin, care dorea, în concurență expansionistă - de influență cu Hitler, o *Polonie a lui*, a generat simpatia oamenilor politici democrați români. Dar se manifesta o anumită reticență preventivă față de omagierea rezistenței anti-sovietice a Finlandei în Parlamentul României. Astfel, N. Miculescu a dorit să îndeplinească această datorie de onoare și de bună cuviință, cerând opinia lui G. Gafencu, ministrul român de Externe, pe 17 - 18 decembrie 1939. Dar, după cum a notat Iorga în *Jurnalul* său la 26 decembrie 1939, Gafencu l-a sfătuit să aștepte, pentru că România nu încheiasă încă documente de colaborare inter-statale cu Turcia și "vechii Aliți" occidentali, pentru promovarea intereselor naționale de apărare și de garantare a frontierelor românești în fața politicii expansioniste germano - sovietice în Europa Centrală⁴⁴.

În același timp, la vreo 2.000 de km spre Nord, finlandezii au depășit frontiera sudică sovieto - finică și au înaintat pe teritoriul URSS, unde s-ar fi declanșat insubordonări militare și agitații muncitorești⁴⁵.

La sfârșitul anului 1939, pe 31 decembrie, N. Iorga a telegrafiat lui Carol II, «*a cărui vizită pe front a fost o înălțare sufletească, să fie și în noul an "scut Țerii"*»⁴⁶. Urarea, firească și patriotică în ultima zi a anului, se va dovedi o tragică ironie peste 8 luni, la 1 septembrie 1940!

Peste o zi și un an, pe "*1-iu Ianuar 1940*", N. Iorga a notat în *Jurnal*, dorind și dorindu-și, optimist și realist în același timp, "*An Nou luminos în vremi de apăsătoare griji și de prevestiri așa de tulburi!*"⁴⁷. Pentru ziua următoare, "*2 Ianuar 1940*", Iorga a menționat în *Jurnal*: "*Nou discurs de afirmare națională a Regelui la Constanța*"⁴⁸. Această însemnare rezumă, premonițional, *avant-la-lèttre*, evoluția națională a României în tragicul an 1940, în realitatea tragică a zilei de 1 septembrie 1940.

N. Iorga a scris și a publicat articole de presă în sprijinul cauzei poloneze. Astfel, referitor la Pactul Ribbentrop - Molotov, marele istoric a prezis viitorul alianței germano - sovietice de la 23 august 1939 în articolul "*Tilsit*", în care a susținut că era o înțelegere temporară, de conjunctură punctuală, ambii semnatari dorind să câștige timp pentru a-și consolida propria sferă de influență în Europa Centrală și, ulterior, cu puterea militară - diplomatică consolidată, să amenințe interesele zonale -

⁴² *Ibidem*, pp. 236; 237.

⁴³ *Ibidem*, p. 236.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 238.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 224; 229

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 239.

⁴⁸ *Ibidem*.

continentale ale celuilalt⁴⁹. În condițiile în care unii conducători vest-europeni de state depuneau eforturi vizibile pentru apărarea păcii interbelice, Iorga a descifrat mesajul irenic al regelui belgian Leopold III, pentru un acord al micilor state vest-europene necesar conservării păcii și promovării intereselor naționale ale acestora⁵⁰. După ocuparea Cracoviei de către germani, Iorga a explicat "*Ce este Cracovia*", vechea cetate - capitală regală polonă din secolele XIV - XVI, în care el însuși a locuit o perioadă în timpul peregrinărilor sale arhivistice poloneze⁵¹.

Istoricul și omul politic român a promovat menținerea păcii europene, pe de o parte, a sprijinit lupta dreaptă, de apărare a independenței și libertății Poloniei și Finlandei, atacate de dictatorii vecini, pe de altă parte, în cadrul conferințelor științifice susținute în colaborare cu diferite instituții publice. Ca urmare, a lămurit ce a fost "*Vechiul oraș al Danzigului*"⁵² și cum a evoluat "*Problema silesiană*"⁵³.

În octombrie 1939 au urmat conferințele publice despre "*Probleme baltice*"⁵⁴, "*Încă o dată: Stat și Națiune*"⁵⁵ (referitor la soarta tragică a Poloniei desființată și sfărțecată de germano - sovietici), "*Problema Strâmtorilor*"⁵⁶ (ajutorarea polonezilor prin Bosfor și Dardanele), "*Vederi istorice și geografice despre Țările Nordice*"⁵⁷ (despre vecinătatea și tensiunile fino - sovietice), "*Stat și Societate*"⁵⁸ (în Europa Centrală, în condițiile dispariției Poloniei și a împărțirii sferelor de influență între germano - sovietici), "*Ce durează? Conferință la Liga Culturală din Brașov*"⁵⁹ (prezentul și viitorul sistemului democratic în Europa).

În noiembrie 1939 N. Iorga a conferențiat despre "*Definiția sufletului frances*"⁶⁰ (cu mulțumirile ulterioare ale ambasadorului francez A. Thierry⁶¹), "*Marele Război în lumina unui sfert de veac*"⁶² (în 3 părți). La 1 decembrie 1939, marele istoric a vorbit la Liga Culturală despre *Unirea Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei,*

⁴⁹ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 189; în *Neamul Românesc*, anul XXXIV, nr. 225 / 12 octombrie 1939, București.

⁵⁰ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 190; "Un rege vorbește popoarelor", în *Neamul Românesc*, anul XXXIV, 2 septembrie 1939, București.

⁵¹ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 197; în *Neamul Românesc*, anul XXXIV, 9 septembrie 1939, București.

⁵² N. Iorga, *Jurnalul*, p. 198; în vol. colectiv *Institutul de Istorie "N. Iorga" 1937 - 1948*, Editura Oscar Print, București, 2009, p. 75 (prezentare de Nicoleta Roman).

⁵³ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 202; în vol. colectiv *Institutul de Istorie "N. Iorga" 1937 - 1948*, p. 75.

⁵⁴ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 203; în vol. colectiv *Institutul de Istorie "N. Iorga" 1937 - 1948*, p. 75.

⁵⁵ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 203.

⁵⁶ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 207; în vol. colectiv *Institutul de Istorie "N. Iorga" 1937 - 1948*, p. 75.

⁵⁷ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 208; în vol. colectiv *Institutul de Istorie "N. Iorga" 1937 - 1948*, p. 75.

⁵⁸ N. Iorga, *Jurnalul*, p. 208.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 211.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, p. 214.

⁶² *Ibidem*, p. 216, 217, 221.

Banatului cu Regatul României⁶³, realizată cu 21 de ani în urmă. În aceeași zi, Iorga a prezentat "*Lucruri cari merg de la sine*"⁶⁴, în contextul crizei europene declanșate de începutul celei de-a doua conflagrații mondiale. "*Datoria față de ostași*"⁶⁵ a românilor era uriașă, atât față de eroii Războiului de întregire națională, cât și față de viitorii luptători pentru apărarea României Mari, în fața amenințărilor externe ale anului 1939, și, mai ales, ale tragicului și fatidicului 1940.

Sursele de informare ale lui N. Iorga pentru scrierea *Jurnalului* anilor 1938 - 1940 în general, ale lunilor începutului celui de-al Doilea Război Mondial în Europa (septembrie - decembrie 1939) în particular, au fost diverse: în primul rând, experiența personală și informațiile culese direct de marele memorialist; apoi, informațiile, riguros filtrate obiectiv, preluate din ziarele și revistele românești, europene, internaționale. Apoi, alte informații obținute de la miniștrii (ambasadorii) unor state europene / vest-asiatice (A. Thierry, R. Weck, H.S. Tanrıöver, al Poloniei, al Portugaliei etc.), unele demne de încredere, altele puternic subiective, câteva false și alarmiste. Un flux de informații N. Iorga a primit de la persoane particulare venite din țări din Centrul și Apusul Europei (Polonia, Germania, Franța, Italia, Iugoslavia, Grecia etc.), aspecte menționate distinct de către autor, cu circumspecția și obiectivitatea de rigoare la preluarea respectivelor noutăți, interpretări, versiuni, zvonuri etc. În paralel, șeful de partid, parlamentarul, primul-ministru, consilierul regal N. Iorga a adunat, a filtrat și a interpretat informații de la instituții oficiale, foști lideri politici, aliați sau oponenti, la nivel central sau local, colaboratori, cunoscuți, admiratori etc. din Botoșani și alte localități / județe ale României Mari.

În concluzie, *Jurnalul* lui Iorga conține informații interesante, captivante, unele inedite, despre viața complexă internă românească și externă europeană - mondială în 1938 - 1940, unii dintre cei mai încărcăți ani de semnificații multiple, tragice, ai secolului XX. *Jurnalul* oferă și informații despre primele patru luni ale desfășurării războiului în Europa, câteva inedite, aproape toate interpretările și predicțiile iorghiste dovedindu-se corecte, realiste, obiective, în perspectivă istorică, după eliminarea nuanței subiective din tușa lor. Importanța lor sporește prin faptul că provin din centrul de putere, de decizie și de informare de la București, capitală cu un rol important în Europa Centrală - sudică, în evenimentele complexe specifice anilor 1939 - 1940.

⁶³ *Ibidem*, p. 228.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 237.

Keywords: 1939, N. Iorga, *Journal*, 80 years, *The Beginning of the World War II*, main events, political actors, critical analysis, Romanian interests, patriotic attitude.

**THE BEGINNING OF THE WORLD WAR II
(SEPTEMBER – DECEMBER 1939) IN N. IORGA’S *JOURNAL***

(Summary)

N. Iorga’s *Journal* (1938 - 1940) contents different informations about the complex events from Romania and Europe in the last years of XX century’s fourth decade. So, the *Journal* includes references to the events from Europe in september - december 1939, at beginning of the World War II on the Old Continent. Those events (the Ribbentrop - Molotov Pakt, the german - soviet occupation and disintegration of Poland, the soviet attack of Finland etc.) will influence decisive, tragic the destiny of Great Romania in june - september 1940.